

PAR LATGAĻU ROKSTU VOLŪDU

Aš rokstu sovā ortografejī, kur uzrōdu mēikstynojuma zeimiš ari taidim leidzskaņim, kas latvīšu volūdā nateik mēikstynōti. Itys dūd īspāju uzrakstēif latgaļu volūdys vōrdus precizi tāi, kāi māš runojam. Dūmoju, ka tys narakdēis gryutēibys izlasēif rakstēitū. Visi muni roksty skar latgaļu volūdu i uzrakstēiti loģiskā secēibā.

Roksts »Par latgaļu volūdu« uzrakstēits kāi atbolsta vēstule Rēzeknes Augstskolas profesorei Ilgai Šuplinskai, sakarā ar Annas Rancānes rokstu »Sestdienā« 27.02.2010 »Ceļā pie latgaliskā«. Mani nūkaitynova komentari par itū rokstu nōkušos »Sestdienas« numurā. Nu komentārim radzams, ka rakstēitōjim nav ni jausmys ni par latvīšu volūdys, ni par latvīšu tautys izceļsmi: sovāidōk jī paklusātu. Itū vēstuli I. Šuplinska publicēja (ar munu pīkrisšonu) internetā (lakuga.lv, latvīšu volūdā, ar virsrakstu »Novēlu Jums dižus panākumus ceļā pie latgaliskā!«). I. Šuplinska saraksfī ar mani lītova latgaļu rokstu volūdu. Aš beju apjuś, par tū, ka latgaliski rakstēif nikod nabeju meigīnovš i latgaļu volūdys gramatiku nikod rūkōs nabeju turājš. Tōpāc aš nu interneta izdrukovu grōmotu »Vasals!« (Juris Cibuļs, Lidija Leikuma. Vasals! Latgaliešu valodas mācība. 2003), īpaziņš ar kuru aš noču pi secynōjuma, ka vyspōri myus nav latgaļu rokstu volūdys, a jir jaukta latgaļu-latvīšu rokstu volūda. Itei situaceja mani šokej: māš, latgaļi, stōvam i kreitam par sovu latgaļu volūdu, a itai volūdai vāļ leidz šam nav sova alfabeta, kas ļautu uzrakstēif daudzus latgaļu volūdys vōrdus tāi, kāi tūs izrunoj, tai skaitā tik vajadzēigūs »aš« i »māš«. Pat latgaļa Raiņa rakstēitojōs rindōs:

»Muna jaunu dīnu zeme!
Seņ es tevis naredzēju...»,

par latgaliskim var atzeif tikai 4 nu 8 vōrdym. Rainis navarāja uzrakstēif latgaliski »žāma«, »aš«, »teviš«, »naredzāju«, par tū, ka latvīšu volūdys alfabets tū napīļova: leidzskaņus z, m, s latvīšu alfabetā namēikstynoj.

Latgaļu volūdys alfabeta īvīššona, par kū aš rokstu sovā rokstā »Par latgaļu volūdys alfabeta īvīššonu« atrisinōtu golvonū latgaļu volūdys problemu: tikf vāļ nu latvīšu volūdys vōrdu lītōšonys latgaļu rokstu volūdā. Koleidz latgaļu volūdys rakstēibā lītōsim latvīšu volūdys vōrdus, tikmār lasēitōjim byuš pamatōtys aizdūmys, ka latgaļu volūda jir latvīšu volūdys dialekts: ka jou bez latvīšu volūdys vōrdym navar iztikf, tod jir acimradzama atkarēiba nu latvīšu volūdys, i skaidrs, ka latgaļu volūda jir latvīšu volūdys paveids (dialekts).

Ir vāļ vīns aspekts. Aš natycu, ka cilvāks, kas dzimš i audzš Latgalī, var aizmiersf dzimtū volūdu sova myuža laikā, lai kāidā vītā jys dzēivōtu. Runōf latgaliski jys vysod varāš, a vot rakstēif patreizejā latgaļu-latvīšu rokstu volūdā navarāš, taipōf, kāi navar itūs rindu autors. A ortografejī, kur vōrdu var precizi uzrakstēif latgaliski tāi, kāi runoj – varāš rakstēif, tāi, kāi aš rokstu patreiz. Tod varbyuēf byuš vairōk autoru, kas rakstēis latgaliski žurnalym i avēizom. Patreizejo latgaļu-latvīšu rokstu volūda jir sarežģēita nu īmōcēišonōs vīdūkļa: itymā rokstu volūdā lītōj gon latgaļu volūdys vōrdus, gon latvīšu volūdys vōrdus, gon latgaļu-latvīšu vōrdus – surogatvōrdus. Tāids surogatvōrds jir i īprīkš citētojōs Raiņa rindōs: »naredzēju« – sōkums latgalisks, turpinojums latvisks. Vot itūs surogatvōrdu izdūmā jir daudz īspāju i kotrs rakstēitōjs rakstēis sovā stilā i nikāida gramatika jū naīrūbežōš. Māš visi zynom tautys dzīsmi »Zīdi zīdi rudzu vōrpa«. Tī jir vōrdy »sauļa ļāča«. Māš vārym skaistai izdzīdōf itūs vōrdus, a vōrdu »ļāča« latgaļu-latvīšu rokstu volūdā navaram uzrakstēif: narakstēisim tak »ļācja« (tys byutu pōrōk brīsmēigi), a meklāsim surogatvōrdu »ļāce«, »liece«, »ļēce« ci vāļ sovāidōk, lai tikai paleistu zam latvīšu volūdys alfabeta. A kū darēisim ar »aš« i »māš«? Narakstēisim tak »asj« i »mjasj«. »Aš« vītā liksim ci latvīšu »es«, ci surogatvōrdu »as«, a »māš« vītā – surogatvōrdu »mes«, kāi tū paredz grōmotys »Vasals!« autori. A kāi uzrakstēif nanūteiksmi vōrdam »īt«? Voi »itj«? Vajag tak atšķierf nu tagadnis »it«? Kū darēisim ar vōrdu »paļdiš«? Rakstēisim »paļdisj« voi lobōk īsamōcēisimāš runōf ar cītu golūtni? (pāc latvīšu volūdys parauga!). Kāi uzrakstēif vōrdu »kaķiš«? Voi kaķisj«? Kāi rakstēisim vōrdu »fāfa«? Voi »tjātja«? Drūši, ka meklāsim surogatvōrdu, voi vispōri

aizvītōsim ar cytu vōrdu. Var sameklāt daudz klīdzūšu pīmāru. Voi myus, latgaļim, vajag itāidu latgaļu-latvīšu-surogat rokstu volūdu?

Īspāja uzrakstēt precīzi tāi, kāi runojam ļauj saglobot daudzās latgaļu volūdys izlūksniš, kas pošys par sevi jir bogotēiba. Pīmāram, Dagdys pogostā runoj »vājš«, »vāži«, »dālš«, »bārzeņš«, a kaimiņu Osyunys pogostā: »viejš«, »vieži«, »dieļš«, »bierzeņš«. A mās vīns ūtru saprūtam. Cytūs pogostūs aizvītoj vōrdus: vīnā pogostā grōmotu losa, a citā skaita (loppusis voi burtus saskaita?!). Nu lai losa i skaita vasaļi!

Aš navaru saprast, par kū latgaļu volūdys alfabets ar daudzim mēikstynōtim leidzskanīm nav īvīsts jou seņ. Tys nikāidys lelōs izmaiņiš latgaļu volūdys gramatikā naiņas, a dūd lelys īspājiš. Saprūtam, ka Pīters Strods sovā pareizrakstēibā 1933. g. tū navarāja izdarēt, ja jou 1934. g. vyspori Latvejī aizlīdža droku latgaļu volūdā, i nūjāma latgaļu volūdys mōcēišonu skūlōs. Voi tū navarāja izdarēt komunistu laikūs? Kod aš publicāju sovu īprīkš mynātū rokstu (tāpoť lakuga. lv, latvīšu volūdā), komentārūs dzejnīks i rakstnīks Ontons Slišāns pavāsteja, ka jys 20. gs. 60.–70. godūs raksteja sovā poša izveidōtā ortografejī. Komunistu cenzura (Glavļits) jam, acimradzūt, natraučāja (ortografejī tak nav nikō politiska). Par kū latgaļu volūdņiki nasakōrtova latgaļu rokstu volūdu? Voi tīšām jī uzskateja par normalu latvīšu volūdys vōrdu i surogatvōrdu lītōšonu latgaļu volūdys rakstēibā? Iznōk, ka latgaļu volūdņiki ar sovu pasivitati natīši veicynova tāida uzskota rassonūs, ka latgaļu volūda jir latvīšu volūdys dialekts.

Grōmotys »Vasals!« autori 18. lpp. roksta, ka, atšķirēibā nu latvīšu volūdys, latgaļu volūdā jir cītī i mēikstī leidzskanī, tikai rakstēibā itū mēikstynōšonu nauzrōda. A par kū nauzrōda?! Pūļi sovā rakstēibā burty m ē, š, ž mēikstynōjuma zeimiš uzrōda, a latgaļi sovīm burty m nadreiksť? Nauzdrūšinōs? Baidōs atšķiertīs nu latvīšu volūdys? Verga dvāseļiš? Kas traučaj? Vajag celť trauksmi!

Kas attīcas uz garumzeimiš likšonu uz divskaņim, tod latgaļu nūstōjai jōbyuť kategoriskai: latvīšu volūdys gramatikys lykumi nav saistūši latgaļu volūdai. Nabyusim otkon vergu dvāseļiš! Daudzim latgaļu volūdys vōrdym jir jōlīk garumzeimā uz divskaņa pyrmō burta, pīmāram, »dzēivā«, »dzēivēiba«, »brei-vēiba«, »kāi«, »tāi«. Ēaz garumzeimiš navar panōkť latgaliskū intonaceji. Tod tī vairs nav latgaļu volūdys vōrdy. I kāi tod atšķiertu vōrdu »tāi« nu nūrōdomō vītnīkvōrda »tai« (vīr. dz. »tam«)?

Rokstu »Par latgaļu volūdys alfabeta īvīššonu« asmu aizsyutejš uz Latgalīšu ortografejis komiseji. Dīmžāl tōs dzirņys maļ tik lānai.

Adolfs Stalidzāns